

Соколёнок

3/2023

май – июнь

Лашын

БАЛАЛАР УШИН ЭКИ АЙДА БИР КЕРЕ ШЫГАТАГАН РЕСПУБЛИКАЛЫК ЖУРНАЛЫ

Меңеке - 85

Белгилли Балалар Шаһйирлери

Ногай поэзиясын оьстируувге эм оьрлендируувге оьзлери-нинъ ийги уьлислерин салган шаһйирлеримиз аз тувыллар. Аьне солардынъ сырасына кире-ди Карашай-Шеркеш республика-сынынъ халк шаһйири, Аскербий Суюн Киреев те. Ол ана адабияты-мызда балалар шаһйири деп белги-ли болып калган.

Аскербий Суюн улы Киреев 1938-нши йыл Карашай-Шеркеш респу-бликасынынъ Карашай каласында тувган. Карамурза авылындагы ети классты битирип, Черкесск кала-сындагы педучилищесине туьседи. Оны биткенлей ок, яс педагогты Дагыстан ериндеги Тарумов рай-онынынъ Ново-Дмитровка мектеби-не окытувшы этип йибереди. Эм ол мектебке куллык эткен йылларында ятлавларын язады эм олар Черкесск каласындагы «Ленин йолы» газета-сынынъ бетлеринде баспаланады. Мектебте ислей турып, Аскербий Карашай-Шеркеш пединституты-нынъ филология факультетин заоч-но окып битиреди.

Сонъ ол Черкесск каласына коьшеди эм онда ногой тилинде баспа-ланатаган «Ленин йолы» газетасында куллык этеди. Аьне сол йылларда Ки-реев ногой адабият язувшысы, журна-лист эм балалар шаһйири деп халкы-мыз арасында атын шыгарады.

Киреев 20-дан артык болган ки-таплердинъ авторы. Олардынъ коь-

биси бизим балалар уьшин языл-ганлар. Шаһйир адабиятымызда коьшируувши деп белгили. Олай деп айтувымыз, ногой тилине Корней Чуковскийдинъ, Самуил Маршак-тынъ, Агния Бартодынъ, Расул Гам-затовтынъ, Кайсын Кулиевтинъ эм баскалардынъ асарларын коьширген эм баспаланган. Онынъ коьп асарла-ры орыс, карашай, шеркеш, абаза, кабарты, кумык эм баскалай тиллер-ге де коьширилгенлер.

Аскербий Киреевтинъ ятлавла-рына онлаган йырлар язылганлар эм аьлиге дейим де йырланып келе-дилер.

Белгили ногой шаһйири бизим арамыздан 2011-нши йыл кеткен. Быйыл Аскербий Киреевке 85 йыл толады.

С.Култаева

Мен тилеймен

Аскербий
Жиреев

Мен кишкеймен аьли де,
Атым меним Кырымхан.
Мен тилеймен, сав ерде
Куьн болсын деп аьр заман.

Мен тилеймен шырылдап,
Ак шоқырак аксын деп.
Тавларда эм кырларда
Гуьл шешекей атсын деп.

Мен тилеймен, аьр заман
Ава таза болсын деп.
Кобгершиним йогарга,
Канат кагып, ушсын деп.

Мен тилеймен, емисин
Еримиз мол берсин деп.
Майдынъ куьни саьвлесин
Сав дуньяга сепсин деп.

Мен кишкеймен аьли де,
Буьгуьн мага бес толган.
Мен тилеймен, сав ерде
Ййнасын куьн аьр заман.

Карамурзай

Карамурзай –
Бал татувлы авылым,
Бала шакта
Бавырынъа баскансынъ.

Сенде озган
Гуьлдей яркын яслыгым,
Мага сен йол
Кенъ яшавга ашкансынъ.

Карамурзай –
Яным суьйген авылым.
Тынысымды
Сенде эркин аламан.

Янга якын
Тоьсинъ, ойынъ, данъылынъ,
Сага дайым
Алал болап каламан!

Абайдынъ Зиялети

— Зиялети абайдынъ
Ахыр-туурли аьлемет! —
Сукландырып досларды
Оьктемсийди Келемет.

Куьрегели боьреги,
Мамырсаы, майы бар.
Не куьсейди юрегинъ —
Сыпырада табылар.

Шибжий майлы тортады
Салар абай Кешекей.
Боркылдаган боткады
Есенъ, агар силекей.

Кувырылган ералма,
Капыста бар тувралган.
Сыпырада бар кыйма,
Тузлы кыяр, бадражан.

— Сорпа-бетке, эт-этке,
Эй, иеним, — дер абай.
— Ногай шай иш боьртенъке,
Аша майлы калакай.

Ети затлы аьсуьвре
Кайнатады абайым.
Лакса, ынъкал эм йоьрме —
Кайсы бирин айтайым.

Касык боьрек эм тислик,
Курт, авырша, соьк, баста.
Этер суьттен иримшик,
Аьр аска да ол уста.

Уллы Енъуьв

Шапкан эди Элимизге
Каарлы яв алыстан,
Мырат этип бизди тизге
Шоьнътирмеге согыста.

Ама Элим бас иймеди,
Ватты йырткыш душпанды.

Уллы Енъуьв куьни келди,
Кувандырып халкларды.

Буьгуьн байрам — уллы байрам:
Кырк йыллыгы Енъуьвдинъ,
Барадылар орам бойлап,
Йигитлери дав Элдинъ...

Аскербий Киреев «Куьпелек»

Биринши класстынъ кызлары да, баскалардай болып, куьпелеклерге айланып, шешектен шешекке конып, ятлавлар окып, ызын биювге айландырдылар. Олар: Етмишова Марина, Саитова Сафия, Тангатарова Джамиля, Ярлыкапова Сания, Шавгараева Алина.

Саитова Сафия аьптеси Аида ман кызыклы диалогта кишкей кыздынъ ролин бек аьруьв ойнады.

*Тарумов районнынъ
Новокрестьяновка орта мектебининъ
окувшылары.*

Тоббе

[ХАБАР]

М.-А. Жанов.

Бизим авлактардагы тоббелер мынълаган йыллардынъ аргы ягында курылганлар. Олар коьп таьрийх ислердинъ уьндемес шайытлары: неше суслы аьскер басшылары, шатырлары елпилдеген дели шоьл каналары, оьзлерининъ дуьбирдеген атлы аьскерлери мен озганлар сол тоббединъ касыннан. А бирер шакларда онынъ тоьгеринде кан кайнаган каты урыслар да болгандыр. Арада мен: «Сол 3-4 мынъ йыллар арттагы шоьлдинъ коьрки калай болганын бир коьзим мен сама коьрсем экен!» – деп те ойлайман. Кайда сага! Йыллар шоьл уьстинен йылысып, оьткен булытлардай, озганлар. Олардынъ ели де калмаган...

Авлактынъ ортасындагы тоьп-тоьгерек коьрнекли тоббе шоьл уьстинде уйклап яткан эртегидеги уйкен аювга усайды. Онынъ уьстиндеги оьленлер, тап аювдынъ терисиндеги туьклери кимик, яз елемиги астында юмсак коьзгаладылар. Тоббединъ бийигинде юлдыздай ялгыз кишкей ак булыт илинген.

Янъыларда ким ди бирев бу, коькшил тоьбединъ этегине уйшилигиндеги сисе, кавырсын, темир-туьмир калдыкларын аькелип тоьккен. Кокыслар ман биз авылдынъ тоьгерегин толтырганымыз коьз алдында. Ама авылдан 2-3 шакырым эреkte орынласкан тоьбединъ туьбине куллык этип айырып тоьгилген наслык онынъ тувра ягына шалгандай тувыл ма?! Бу не зат? Аьдемнинъ коьргенсизлиги, табиатты мисетсинмеви яде оьз авылдаслары ман ким кимнен артык коклык этер деп базласувы ма? Кайбиревлер бирерде порттырамыз деп акыл яктан ярлылыгын ашык коьрсетедилер...

Тоббе болса язлыктынъ ялпак куьнинде коьгереди, коьзди суьйинтеди, уьстиндеги таза коьп-коьмек туьсли аспанга ымтылгандай болады. Юмсак сеслери мен сыбырдасалар ювыгындагы ак, сары эм коьк ер шешкейлери.

Табиат оьзининъ ярасыклыгы ман аьдем яманлыгыннан: «Уялмайсынъ ма?» – деп сорагандай болды.

Татым аьел

Онъ беттеги мен – Амин
Сол беттеги мен – Шахмин.
Ортадагы анамыз,
Биз оны бек сыйлаймыз.

Даьмли аслар ол асар,
Таьтли боьрек писирер,
Биз бен дерис аьзирлер,
Бесев алсак суьйинер.

Тетемиз де айлак танъ,
Бар заты ман боьлисер.

Бетти оьбип, бас сыйпап,
Соьзлеримиз келисер.

Ийтим меним айлак сак,
Баьри затка салар кулак.
Аты онынъ Алабай
Озбайды ол эш каппай!

*Эдильбаева Ембийке,
Новокрестяновка мектеб
окытувшысы.*

Соғыс катнасушылары

БОРЫШЛАРАН ЙИГИТЛЕРШЕ ТОЛТЫРАДЫЛАР

Дагестан Оькиметининъ Председатели Абдулмуслим Абдулмуслимов ДР Халк йыйыны алдында эсап беруьв доклады ман шыгып соьйлегенде, – дагестаншылардынъ СВО сырасында коьрсетип турган йигитлеги акында айтты.

Ол дурыс. Буьгуьнлерде бизим яслар баьтирлерше яв ман согысадылар, оьз яшавын аямайдылар, дуныяда тынышлык болсын деп ян бередилен.

Татаюрт – Бабаюрт районынынъ ногайлар яшайтаган авылы. Сол авылдан кетсем, студент йылларым эсиме туьседи, коьп йыллар артта мен мунда келетеган эдим, кыймасым Эльмира Атаева бу авылда яшайтаган эди. Аьлиги заманада да оны ман байланыс тутаман. Татаюртта конаксуьер, ийги аьдемлер яшайдылар, сога коьре бу авылдынъ йигитлери Украина еринде озгаралып турган согыс спеоперациясында явды аямай урадылар, деген хабар биревди де сейирсиндирмейди. Олардынъ сырасында – Байрамали Сали увылы.

Абидуллаев. Байрамали – Ажай Ахмед кызынынъ энъ де кишкей увылы, уьйкенлер – Махач эм Анзор баска яшайдылар. Байрамали ногай аьдетке коьре, анасы ман турады.

Ажай Абидуллаева эрин 11 йыл артта йойган. Кашан да, кеделерге ата насыйхат та, тербиялав да керек. Болса да, агалы-инили Абидуллаевлер атасынынъ оларды уьйреткен аьр бир соьзин эсинде саклайдылар. Аьдиллик, аьдемшилик, йигерлик касиетли болынъыз

Байрамали Абидуллаев

деп айтатаган эди. Сол насыйхат пан согысуьвга кетеди онынъ энъ де кишкей увылы Байрамали. Ол Татаюртта туьвып-оьсти, мунда окыды, эр борышын толтырмага кетти. Сонъ коьлик айдашыга окыды эм ислеп баслады. Повестка келген заманда, Ажай Ахмед кызы Кудай онынъ увылын эм баьри ясларды ят ерде сакласын деп тилек салды. Байрамали уьйге енъуьв мен кайтып келер. Соны авылшылар да, анасы да, агалары да биледилен. Россия Президенти Владимир Путин айтканлай: «Бизим ягьмызда акыйкатлык». Сога коьре, енъуьв де бизики болар.

Г. Бекмуратова

Расул Гамзатов-100 йыл

*Римма Ханинова,
калмык шайыри*

ГУНИБТЕ

Ким болмаган Гунибте,
Дагыстанды коьрмеген –
Деп, бек коьплер айталар,
Мен разы ман олар ман.

Болсын кыйын, тынышлык,
Ол турады йогарда.
Ярасыгына онынъ –
Келгенлер бар каравда!

Мунда тавлар басы ман,
Етедилер булытка.
Мен озим де карайман,
Коьзим салып сол якка.

Аясында тавлардынъ,
Уйлер туры тып-тыныш.
Мунда сеси Расулдынъ
Эситиле, ал тыныс!

Тавда тавлы хатынлар,
Оьктем басын коьтерген.
Йигитлери йыр йырап,
Сав Элиме белгили!

Ат, камышы эм иер,
Гунибтинъ аьр уьйинде,
Конакларга тизилген,
Аслары бар ер-ерде!

Сыйырлар да шабалар,
Тав ягасын айланып.
Явлык байлап курткалар,
Олтыралар яйланып.

Койсу ана, сес шыга,
Тав булагы шувлайды.
Гунибке деп кайтпага,
Бу юрегим ойлайды...

Ногайшага коьширген А.Утеев.

Богыс катнасувчылары

ТУВГАН ЕРИН КОРШАЛАВ – ЭНЪ НОГАЙ САВГА

Осман Аджигайтканов

Бар бизим авылларда, коьзге коьп илинмеге, «мине мен» деп коькирегин какпага суьймейтаган яс йигитлер. Тек олар Тувган Эдимиздинъ биринши шақырувы ман ок окопларга кетедилер эм озьлерининъ берген аьскершилик антына энъ ызына дейим алал болып каладылар.

Осман Мауталиевич Аджигайтканов 2021-нши йылда Россия Армиясына шақыртылады, аьскершилик куллыгы Свердловск областининъ Екатеринбург каласында радиохимиялык аьскерининъ сырасында оьтеди. Соннан ол был-

тыр июнь айынынъ басында киши сержант аьскершилик дережеси мен кайтып келеди. Уьйине келип, аягын сувытпага да уьлгирмейди, «аьскершилер трубасы тагы да йолга шақырады», эндигиси сентябрь айында мобилизация бойынша – специальли согыс операциясына.

Осман Ногай районынынъ Уьйсалган авылында тувган, А.Асанов атындагы Нариман орта мектебинде 9 классты окып кутарган. Муннан сонъ ол Кизлярда автослесарьге окыган. Мине сондай бу яс авыл йигитимиздинъ аьли уьшин оьткен яшав йолы.

Мобилизация бойынша оларды 2022-нши йылдынъ сентябрь айында бас деп Владикавказ каласына аькеледилер. Мунда бир юма турган сонъ, ясларды Крымдагы Джанкойга йибередилер. Соннан 2-нши октябрьде олар аьлиги орынласкан ери – Запорожье областине келгенлер. Мунда эндигиси кеделер СВОда катнасатаган Россия аьскерлерининъ сырасында окопларда эм блиндажларда турып, оьрдеги командованиединъ айырым тапшырмасын толтырадылар. Ногай районыннан бир аьскер боьлигинде олар бес аьдем боладылар.

Янъыларда Осман озьининъ уьйине кыска болжаллы отпускка келип кеткен. Аталыктынъ шынты коршалавшысы – специаьли согыс операциясынынъ катнасувшысынынъ колын алмага деп онынъ уьйине кардаш-тувганлары, авылдаслары келдилдер.

Осман, озининъ фронттагы тенъ йолдасларына усап, оъзи акында хабарламага уйренмеген. Ол тек кыска кепте алдыдагы фронт сызыгында турган бизим яслардынъ коьнъиллери коьтеринъки, йигерли, бизим енъуьвге сенимлик пен яшайтаганы эм согысатаганы акында айтты. «Караулда доьрт сабат узагында турамыз, оннан сонъ бизди баскалар авыстырадылар эм соьйтип сав куьн узагы эртенъги 8-ден кешки 8 сабатке дейим бардырылады. Куьндиз окопларды, блиндажларды беркитемиз, савыт-садакты тазалаймы», – дейди ол.

Мен оннан солдатларды кийим, савыт-садак эм ас-сув ман канагатлав акында сорайман. Онынъ явабы туп-тувра эм кыска эди: аьскершилер буьгуьнлерде баьри

керекли затлар ман да канагатланганлар. Мысалы, ас аьскер столовыйлардыкындай: эртен эм кеште гречка, перлвока, туьй, дуьги эм баска туьрли уйрелер, туьсте биринши эм экинши аслар, солай ок соклар бериледи.

Буьгуьнлерде Осман озининъ аьскер боьлигине, согыс йолдасларына кайтып келген. Оьз тувган элининъ намысын эм сыйын коршаламага, эндигиси Россиядынъ айырылмас кесеги болып саналатаган ДНР, ЛНР, Запорожье эм Херсон областьлерининъ коьп кыйынлык басыннан кеширген ерлеринде яманлыкты тамырыннан тайдырып, тынышлык токтастырмага деп келген.

М. Ханов.

ПАРТИЗАН КАЗМАНБЕТ АБДУРАЗАКОВ

БАЛЛАДА

А. Култаев

Он алты яс эди ога ол заман,
Немец аьскер Ногай шоьлге киргенде,
Самолет конды. Тереклиден тек арман,
Кеде кетти оны коьзи коьргенде.

Йолда ога косылдыылар кеделер,
Самолетты карамага суьелер.
Йигерленип эндигиси баьри де –
Конган ерге бек янаса эдилер.

Самолеттан шыгып калды бир солдат,
Ол артыннан шыгып калды баскасы.
Экеви де самолеттынъ туьбинде –
Коьз карасын йибере Тереклиге...

Сосы вакыт кайдан шыкты немецлер,
Атувларын самолетка каратып.
Самолеттан туьскен экев эш билмей –
Ким атады куьллерди яндыртып.

Бир куьллеси самолет канатына
Арт бетиннен келип ок та тиеди.
Бизикилер, туьскенлер самолеттан –
Ким атканын энди ийги биледи!

Айтты сонда Абдуразаков Казманбет:
Кызыл юлдыз янадыша! Бизики...
Кумы толган колга алган шелек пен
Тымдырмага самолетка ювырды...

Аь немецлер эрек эди, эректе,
Коьз астыннан не болар деп карайды.
Кеделер де самолет бар еринде,
Тымгызбага шелек кумын таслайды...

Не болса да кеделер коьмеги мен,
Бу самолет янмай калды эндиги.
Генералдынъ тамашасы келгенмен,
Казманбеттинъ эки бетин ол суьйди!

Самолетта болган солдат, генерал,
Кеделерге уйкен сав бол айттылар.
Экеви де мингенлей самолетка
Кызлар бетке ушып йолын алдылар!

Аты шыккан Казманбеттинъ шоьлимде,
«За отвагу» медаль ога берилди.
Партизанлар отрядына алынып,
Отряд пан бирге болды, коьп юрди!

Йыллар оьтти. Кетти бизден Казманбет,
Аты калган Ногай Элде оьмирге.
Турган болса, ол сав болып бу куьнге,
Оьзи баьрин айтар эди тек бизге...

Сен атынъды шоьл яслары оьктемсип,
Юргистеди. Мен оны да билемен.
Сендей болып оьз халкына сый этип,
Болса бирев, оьзек те, мен суьерем!..

Абдуразаков партизан деп эндиги,
Биз несилден несиллерге айтамыз,
Куьннен куьнге оьсе бизим шоьлимиз —
Сиз салган-ав сокпаклар ман барамыз!..

Богыс катнасуучулары

Кыйынлы йоллар ман – Енъуьвге

Кувангалый Танашев

Тек туьнгуьнлерде бизим яслар Украина еринде согыс спецоперациясында катнасып турганына бир йыл болды. Коьплеген кеделер сонда биринши куьннен алып согысадылар, кашан да, озган йыл кыйынлы эди, болса да ясларымызды ол берк этти, сол кыйынлыкларды оьтип, йолдасларынынъ сенимли ийнин сезип, досларын йойып, олар яшавга баскаша

карайтаган болдылар. Биз оьктемсыймиз, савлай россия халкы ман бирге, сонда бизим ердеслеримиз де катнасадылар.

Кувангалый Мусагали увылы Танашев СВО сырасына Ногай районынынъ Карасу авылыннан кеткен. Мунда онынъ бала шагы, окув йыллары, яслыгы озды. Мектепти битирген сонъ, яс «автомеханик» кесписин байырлайды, сонъ Иркутск областинде эр борышын толтырады. Узактан уьйге хатлар язатаган эди Кувангалый. Сонъ олардынъ аьскер боьлигин Ботлихке тасладылар. Уьйге кайтып келген сонъ, яс Ногай район бойынша Россия ОМВД куллыкшысы болып аьрекетлейди. Бир неше йылдан сонъ Кувангалый Танашев Шешен Республикасынынъ Наур районьнда контрактник болып аьрекетлейди.

Украина еринде согыс спецоперация баслаганда, ердесимиз йолдаслары ман бирге Аталыкты коршаламага кетеди. Баслап олар Крымга, сонъ Запорожский областининъ Пологий каласына келедилер. Коьплеген кыйынлыклардан оьтпеге туьсти ясларга, тек бир яв да оларды коркыстып болмас. Ызгы заманларда Кувангалый куллык этетаган боьлик Энергодардынъ туьбинде турды, олар АЭС-ты саклайдылар.

Бу куьнлер онынъ эсинде дайымларга калар деп шекленмеймен. Мутып боларма аьскерши, кайтип онынъ коьз алдында командири ян бергенин, кайтип автокоьлик атылганын, кене де бирев де болмаган, баьри де уйле асын ашамага кеткен болган, кайтип досларды йойганын эм йолдаслары ман бирге бир кесек оьтпекти боьлип ашаганын? Сондай затты мутып болмас бирев де. Кувангалый оьзининъ бирге оқыган тенъи Замирхан Арикбаев пен бирге согысады.

– Биз шетте калып болмадык, баьримизде де аьеллер бар, балалар бар, биз Донбасстынъ балалары йылаганын, кыйналганын суьймеймиз. Биз енъермиз, тек заман эм шыдамлык керек, – дейди Кувангалый. Сол соьзлер шынты аьскершидинъ соьзлери.

Гие анълайды, эр киси аьскерши борышын толтырады.

Буюьнлерде элимиз уьшин кыйынлы заманлар. Бизим Россия халкымыз енъер деп сеним этемиз. Биз – уллы куьш!

Бекмуратова Гульфира

ЙИГИТАИК АЕРИСИ

Мадияр Аллаберенов

Бу йыл увьт айдынъ ишинде Карасув орта мектебинде СВО катнасувшысы, бизим мектепти биткен окувшымыз Аллаберенов Мадияр

Курманали улы ман йолыгыс болды.

Аллаберенов Мадияр – эдаплы, уйкен коьримли аьелдинъ тунъыш увьлы. Карасув мектепти аьруьв белгилерге битип, Мадияр Казахстанда университетте оқып, диплом алып, оьзининъ яшавын уйкен атасы Игамнынъ (Уллы кавгадынъ катнасувшысы) йолына багыслап, аьскер сырасына куллык этпеге туьсти. 2022-нши йылдынъ басында, увьт айдынъ 26-ншы куьнинде, Украинага оьз борышын толтырмага кетеди.

Бу куьнлерде Мадиярды уйине тыншаймага йибергенлер. Оьзининъ мектебинде аьскерши конакта балаларга коьп маслагат соьзлерин айтты: аьруьв оқынъыз, нызамлы болынъыз, уйкенлерди тынъланъыз, спорт пан каьр шегинъиз, мектебинъ атын коьтеринъиз

деп, бек йылы соъзлер айтты. Мадияр балаларга этетаган садакаларына, язатаган хатларына коьп разылыгын билдирди.

Окувшыларга язатаган хатлары, ясайтаган суьвретлери, аьскершилерге бек маьнели, оны колларына ыслап юреклерине йылув себиледи. Окув-

шылар да аьскеришге коьп сораьлар берип, толы яваьлар алдылар.

Мадиярдынъ ызгы соьзи бек куватландырды, юректи парахатландырды, эм «Енъуьв куьн мен кайтармыз», – деп сендирди.

**Деристи юриткен 7 класс
етекхиси Даутова Б.Н.**

Мектепте йолыгыс М. Аллабергенов пан.

Аьвелден

А.У. Капланов

этген ногой юрт

(Оьгизер-авылынынъ 500-йыллыгына багысланады)

Огуз, огуз ер, Оьгизер –
Ата-баба синъген ер.
Дарей йолга ярык тоьгип,
Саьвле сепкен килеиъ ер.

Огуз, огуз ер, Оьгизер –
Таьрийхинънинъ йоллары.
500-йыллык оьмиринънинъ
Агарады танълары.

Огуз атлы ырувларынъ
Хазар тенъиз бойларын
Артыктай коьрип сайлаган
Эм бегиткен сойларын.

Оьмирлер мен тенъ адымлап,
Сансыз явды бургансынъ.
Юрт куралган еринъ яклап,
Дели давдай тургансынъ.

Куьй мен оьткен бу далада
Сынавларга тоьзген халк.
Мал асыллап яйлагынъда,
Иеликти суьрген халк.

Оьгизер-авыл – ногой юрт,
Куьезисинъ элинънинъ.
Юлдыздай янып аьвелден,
Дирегисинъ бу ердинъ.

Тамазатоббединь доньклы улы

Мундагы Согыс ветераны Шарабутдин Саидов акында

Тамазатоббе авылы – Дагыстан кенълигинде орынласкан коьплеген авыллардынъ бириси. Бу хабар Дагыстан Республикасынынъ йигерли, киши Аталыгы – Тамазатоббедеги ети йыллык мектебинде окыган заманнан алып, бу кеде летчик болмага эм аспанды оьзине бойсындырмага мырат эткен болган. Айтып озайык, эм ол оьз мырадына де еткен йигит. Олай демек, 1941-нши йылдынъ курал айында Шарабутдин Армавир каласындагы согыс-авиациялык училищесине туьседи. Яс мырадын толтурувга биринши абытын этеди. 1944-нши йыл кырк кийик айында ол, училищеди уьстинликли битирип. Кызыл Аьскер сырасына летчик-истребитель болып йибериледи. Яс Карельсктй фронтта куллыгын бардырып баслайды. Баренцово тенъиздинъ ягасы бийик эм таслы эди. Коьплеген коьллер эм юрип болмастай сазлык. Сога коьре, бу ерлерде коьбисинше, авиация кулланувга маьне берилетан эди. Соьйтип, Шарабутдин Исмаилов куллык этетаган 197-нши полк бу согысув операциясында катнасады. 1945-нши йылдынъ уыт айынынъ 10-ншы куьнинде Петсамо-Киркенес операциясынынъ тамамында Шарабутдин Саидовка «Совет Заполярьесин коршалав уьшин» медали тапшырганлар.

Шарабутдин Саидовтынъ согыс яшавында тагы да бир эстеликли оьзгерис болган. Айтпага, Иосиф Сталин Рузвельт эм Черчилдинъ катнасувы ман 1943-нши йылдынъ караша айынынъ 8-нши куьниннен алып карагыс айынынъ 1-нши

куьнине дейим озган халклар ара Тегеран конференциясына барган. Бу конференцияда Уллы Аталык согысынынъ экинши фронтынынъ ашылувы акында карар шыгарган. Сол йолыгыстан кайткан

сонъ, Иосиф Сталин конференциядынъ исин аьжетсизлеген катнасувшыларын, поездтти коршалаган летчик-истребительлерди «оькиметтинъ айырым борышын толтырганы уьшин» савгаламага деп талаплав салган. Аьжетсизлеген катнасувшылар арасында ногай улы летчик-истребитель Шарабутдин Исмаилов та болыпты экен...СССР Оьр Советининъ Президумынынъ Указы ман Шарабутдин Исмаилов йолдас Кызыл Юлдыз ордени мен савгаланган эм оны туьрли себептен тура бираз кеш алган.

1956-ншы йыл медициналык коьрсе-туьвлерге коьре, Шарабутдин Исмаилов авиациядан тайган. Согыс йылларда алган яралар оьзлерин билдирмей коймадылар. Тынышлы заманда сыйлы ветеранымыз Аталыгы уьшин куллык эткен: КПСС Бабаюрт райкомынынъ таралтув эм агитация боьлигининъ етекшисининъ орын басары, ДАССР бойынша Госстра-

хование управлениесининъ кадрлар бойынша етекшиси болып тап тийисли тыншаювга кеткеншеге дейим де.

Аьели Вера ман бирге эки бала тербиялаган. Улы Эдуард атасынынъ йолын алып летчик болган, кызы Елена аьлиги заманда Махачкала каласында яшайды.

Бабаюрт районынынъ Тамазатобье авылында аьр йыл сайын 9-ншы май куьн – енъуьв куьнинде ветеранды эске аладылар. А ерли мектебте согыс эм ис ветераннынъ суьврети мен биографиясы да илинип турадылар.

Аьлиги заманда согыс эм ис ветераны арамьзда йок. Ама онынъ онавга ювык болган орденлери эм медальлери аьлиге дейим де аьелде сакланып турады. Аьне сога айтады: бирев де мутылмаган эм бир зат та мутылмаган деп.

*И. Саидов, Бабаюрт районы,
Тамазатобье авылы.*

Аналарды аянъыз...

Аналардынъ неше туърли йыры бар,
Ол йырлардын неше туърли сыры бар
Ана йырлар йок болса ер юзинде,
Мен мен болып болмас эдим оьзим де.

Анамыздынъ коьзяс толган коьзлери
Юлдызлардай ярк берген кеше де,
Онынъ мага айткан йылы соьзлери
Кыйын куьнлер йолдас болган неше де.

Ана йырлар – сыйлы йырлар, эситсенъ,
Олар усай зем-зем сувлы булакка.
«Ананъыздынъ оьрлигине етпеге
Болмайман» – дей эди атам шак-шакта.

...Согыс келди...Булыт басты коьклерди,
Дав баслларын ап-ак этти коьплердинъ.
Анам, мен де картайганман сол ясынъ,
Не айтайым, меники де шал басым.

Агаларым дав майданда ян берди,
Тек борышын койды мага тоьле деп.
Атам болса, оьлегенде тиледи:
– Ананъызды ая, балам, ая! – деп.

Аз болса да яшарага ер юзинде,
Кысмет мага берсе оьмир эм савлык.
Сага оьрмет болган аьр бир соьзинде
Сатырлардан согар эдим шал явлык.

Олай явлык байламадынъ сен савда,
Неше туърли рентгент толган тергесенъ,
Йырларынънын куьшин, анам, яшавда,
Белки, оьзинъ саьбийинъе бергенсинъ.

Йырларынънан алып янлы йиплерин,
Сол явлыкка тигермен мен келпетинъ.
Сонъ басына илермен тав ерлердинъ,
Бийкликтен карагандай гуьл бетинъ.

Оьрметинънен сенинъ, анам, савгады
Сол явлыктынъ язбасына усаы.
Алынъыз деп баьрине берермен
Аналарга яшайган ер юзинде.

А.Утеев, аваршадан коьширген.

Шайыр акында

Дагыстаннынъ халк шайири Расул Гамзатовсынъ 100 йыллыгы алдында меним эсиме 1963-нши йыл май айы келеди. Ол заман мен Карашай-Шеркеш пединститутынынъ филология факультетининъ 3-нши курсында окыйтаган эдим. Май айында бизим кала бир аелемет болып калады-ыспайы дегенде ыспайы болып. Аьне сол шакта бизим Карашай каласына Кабарты-Балкар республикасыннан бир куьп язувшылар эм шайирлери келип калдылар. Онынъ составында аты савлай элимизге белгили. Кабарты-Балкар республикасыннынъ халк шайири, балкар миллетли Кайсын Шувай улы Кулиев те бар эди. Институт студентлери эм окытувшылары конаклар ман йолыгыспага деп актовый залга йыйылдылар. Кешликте институт ректоры Умар Баблаш улы Алиев оьзи юргистти. Йолыгыста Максим Геттуев, Керим Отаров эм баьриси мен йылы йолыккан Кайсын Кулиев шыгып соьйледилер эм оьз асарларын балкар эм орыс тилинде окыдылар. Кайсын Кулиев оьзининъ соьзинде коьп милелтли совет адабияты эм онынъ ваь-

киллери акында кызыклы кепте хабарлады. Ол оьзининъ соьзинде коьплеген йылы соьзлерин дагыстан шайири Расул Гамзатов акында да айтты эм косты: ол меним ювык досым да эм суьер шайирим де болады деп.

Сонъ болса йыйылганларга мен Расулдынъ бир доьртлигин де окып эсититрдим. Мине ол:

**Бийиктеги юлдызларга эм коькке.
Ракеталар бир токтавсыз ушалар.
Инсанлар, инсанлар – бийик юлдызлар,
Язганмы ман етсем тек сизге!**

Кешлик битеди эм Кайсын Кулиевке янасаман. Колластык. Ол да мага бек аьруьв кете соьйлеп баслады эм айтты: – Анвар-Бек! Бек аьруьв сен Расулдынъ язганларын ногай тилине коьширесинъ. Дагыстанга барганда бас деп Махачкалага барып, Расул ман таныс бол деди. Сол заманнан алып мен Махачкалага бармага, язувшылар Союзына кирмеге эм Расул Гамзатолв пан таныс болмага ымтылып турдым...

Белгили балкар шайири Кайсын Кулиев белгили авар шайири Расул Гамзатов акында айткан йылы соьзлери меним кулагымда занъ сесин берип туратаган болды...Эм мен тез болып институтты битирип, Дагыстанга кайтпага суьйдим...

(ызы болаяк).

**А.Култаев,
Дагыстаннынъ халк шайири.**

Мереке – 75

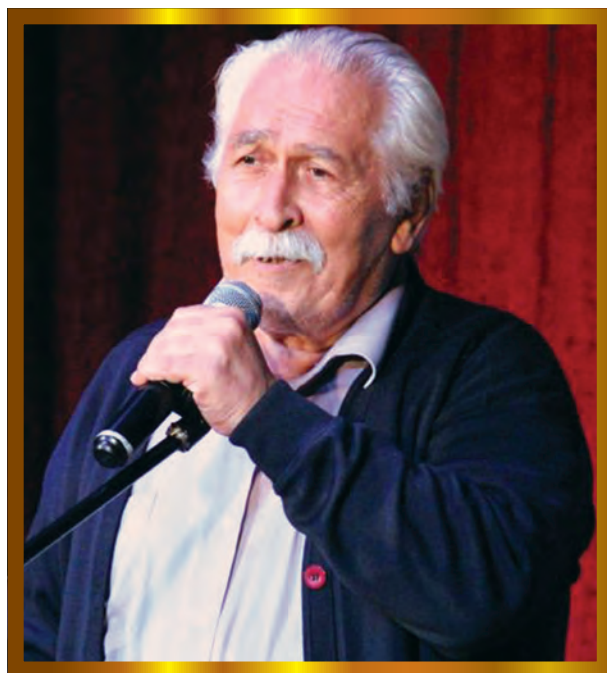
Белгили табасаран шаһйири

Шахмарданов Шахвелед Ибрагим улы – белгили табасаран шаһйири, прозаик эм публицист

Ол 1848-нши йыл 20-ншы апрель куьн ДАССР-дынъ Хив районынынъ Яргиль авылында тувган. Бас дегенде Дербент педагогикалык училищесин, эм оннан сонъ Москва каласында Максим Горький атындагы Адабиат институтын битирген.

Совет аьскер сырасында борышын толтырган. Харадженский сегизйыллык мектебинде окытувшы болып ислеген, Хив район газетасында яваплы секретари де болган. Коьп йыллар узагында табасаран тилиндеги «Лашын» журналынынъ редакторы болып аьрекет эткен. Дагыстаннынъ язувшылар Союзынынъ секретари, табасаран секциясынынъ етекшиси болып турган.

Шахвелед Шахмарданов язувшылар Союзынынъ правление агзасы. Россия язувшылар Союзынынъ агзасы да болады. Ога ДР-сынынъ культурасынынъ ат казанган куллыкшысы, Дагыстаннынъ халк шаһйири деген сыйы ат та тагылган.

Аьлиги заманда тийисли тыншаювда.

Биз белгили дагыстан шаһйирин келип турган мерекеси мен йылы кепте кутлаймыз эм ога берк ден савлык эм яратувшылык исинде уьстинликлер йораймыз!

Ан.Култаев

Ш. Шахмарданов

Куьлки

Мен коьремен:
Анам меним куьледи.
Ама бирден
Баьри калды туьрленип:
Мен анълап та
Болмайман-ав эндиги,

Кайда анам,
Кайда Элдинъ куьлкиси?!
Сол куьлкилер
Коьз алдымда турады,
Мен билемен,
Мага карув салады!

Темир йол

Темир йолдың бойы ман,
Ювырады «Дагыстан».
Тегершик сес шыгара,
Эситиле алыстан.

Сесинде йок ялган зат,
Онда достынъ тавысы.
«Ювыр, яным, бол сен шат!
Москва туры шақырып!» –

Дейди поезд алгасап,
Бас калага янаса.
Терезеден инсанлар,
Карайдылар ян-якка!

Алгасйык биз аьли,
Тез етпеге ога да.
Москва ман йолыксак,
Ийги болар мага да!

Куьн мен соьйлесуьв

– Ай сен, куьним, неге солай мыдахсынъ?
Белки сага ярамайды айтканым?
Яде сенинъ юрисинъди кесемен,
Яде сага мен куьлмеге бермеймен?

– Аьши неге суьйинейим, айтшы сен?
Мырадыма етеалмай юремен...
Ойларымнынъ ярыклары тоьгилген,
Кайтармага бир такыйка сенмеймен!

Мен сага деп атты алып келемен,
Эм ойлайман, сен бир сав бол айтарсынъ!
Мин сен атка, йигерленип йоьне сен,
Мен кеткен сонъ артынъа да кайтарсынъ!

Меним де-ав бос кетпесин бир куьним –
Аьр сырада барды салган коьп куьшим!..

Табасаран тилиннен коьширген А.Утеев.

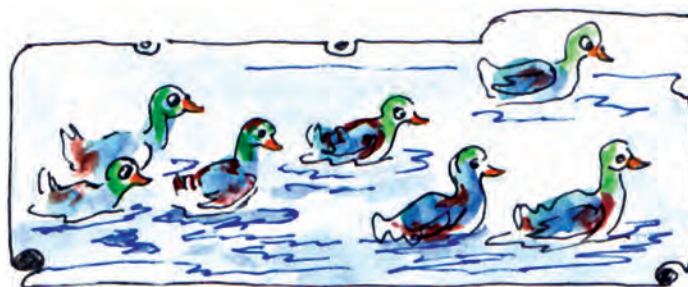
Ойлон каро!

Улларына
Йылы кийим кийдирмеге,
Эки шорап
Етпей тура аьли де.
Аьши сосы
Аьелде ул нешев,
Шорап саны
Алты болса бу уьйде.

Балаларда
Неше китап бар болар,
Олар саны
Алибийдинъ табаны.
Куьлсим болса
Алгасавлы болып шат,
Алып келди
Топ, китап, кувыршак!
Сиз, балалар,
Аьруьв кепте сананъыз,
Китап саны
Энди нешев болады?

Коьлде туры уьш баьпий,
Эки кораз косылды.
Шавып келди бир шипий,
Эм авылдас Шав-шувлы!
Энди коьл ягасында,
Булар саны нешаклы?

Мен уьйимнен
Йылга бетке бараман.
Эм алдыма
Он кыз эм яс шыгады.
Кеделердинъ бириси,
Ишиндеги тириси,
Мага карап кайтады.
Айтшы сувга карап,
Неше бала барады?

Явабын «Лашын» журналына йибермеге
боласыз. Адреси язувлы.

С.Култаева

Южаклар

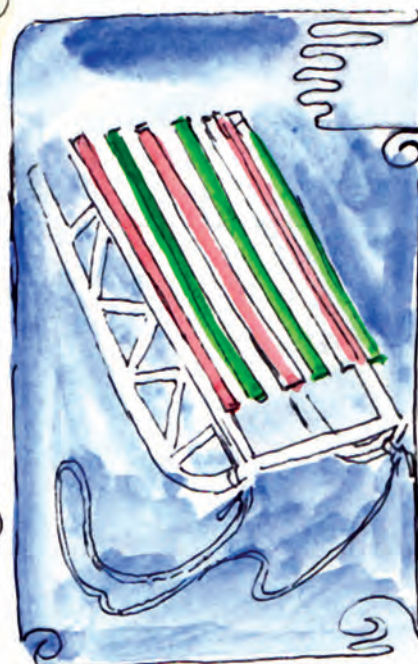
1.

Эки яктан салпырар,
Йылт-йылт этип йылтырар.
Йыгылсанъ сен-йыгылыр,
Олар де ди?.....

2.

Хабар ссансыз, соьзи ок,
Уьйретеди-акыл коьп.
Бар оьзинде, караша, кап,
Тапкыр айтар: ол –

3.

Колдан етсем, юреди,
Боьрк кийгистсем, киеди.
Ойламанъыз мактаншак,
Экен бу деп. Ол –

4.

Онда йылы уьй кимик,
Онда-кызган пеш кимик.
Сав кыс юрер ат кимик,
Кеште алар я

5.

Сувды куйсанъ, ишеди,
Куьннен – куьнге оьседи.
Теремезде тислекей,
Сондай шоькир.....

6.

Алтын тувыл-йылтырайды,
Йылувы ман ер орайды.
Тоьп-тоьгерек ол оьзи,
Танъда тувар

Донъял кийшк куслары

Шабаклы	—	аист
Торгай	—	воробей
Карга	—	ворона
Дувалак	—	дрофа
Бозкус	—	кречет
Коекек	—	кукушка
Карлыгаш	—	ласточка
Аккув	—	лебедь
Каскалак	—	лысуха
Тотыгус	—	павлин
Бөддене	—	перепел

Ушобылар турмолор

Соколёнок Лашын

3/2023

май – июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1990 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

А.Исмаилов (зам. гл. редактора)

А.Култаев

Б.Кулунчакова

М.Авезов

С. Майлыбаева

С. Култаева (редактор выпуска)

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталлибов

Фото на обложке – «Пушкинский день»
Гаджикурбана Расулова.

Формат 60x84 $\frac{1}{8}$. Бумага офсетная.

Уч.-изд. л. 2,98. Усл. печ. л. 3,26.

Физ. печ. л. 3,50.

Подписано в печать 22.05.2023 г.

Выход в свет 15.06.2023 г.

Тираж 414 экз. Заказ №1406.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики Дагестан
«Редакция республиканских литературных
журналов «Соколёнок» и «Литературный
Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г.Махачкала,
ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Ногайский язык.

Индекс: на год - 63238,
на полугодие - ПМ995.

Цена свободная.